

LÊ ĐÌNH HIỀN

GIÁO DỤC KHAI PHÓNG

TRIẾT LÝ - KIẾN TRÚC - VẬN HÀNH

Alpha Books không bán sách, chúng tôi bán những kinh nghiệm và kiến thức kinh doanh, quản trị hàng đầu thế giới.

Alpha Books - Better Knowledge, Better Success

Mục lục

Một cuốn sách tiếp cận giáo dục khai phóng từ bên trong thực hành sư phạm nhà trường.....	9
Giáo dục nhất định phải khởi phát từ con người.....	13
Lời mở đầu: Vì sao cần nói lại về giáo dục – và vì sao là lúc này.....	16

PHẦN I. TRIẾT LÝ KHAI PHÓNG – GIÁO DỤC LÀ ĐỂ CON NGƯỜI LỚN LÊN

Chương 1. Giáo dục là để con người lớn lên	22
Khi giáo dục trả lời sai câu hỏi nền tảng	22
“Lớn lên” không đồng nghĩa với “giỏi hơn”	29
Ba dấu hiệu của sự trưởng thành thật.....	36
Khi giáo dục đi chệch hướng	41
Neo tư tưởng: Giáo dục vì con người	44
Chương 2. Tư thế người thầy trong giáo dục khai phóng ...	50
Mở đầu: Khi người thầy không còn đứng trên bục	50
Bốn tư thế nền tảng của người thầy khai phóng	57
Những sai lệch cần cảnh báo	64
Tình huống thực tiễn: Người thầy trong lớp học khai phóng	70
Kết chương: Người giữ lửa thầm lặng	78
Chương 3. Sống cho ra mình – không sống để so sánh.....	83
So sánh như “căn bệnh học đường”	83
Áp lực vô hình từ “chuẩn mực”	91
Giúp học sinh tìm lại nhịp riêng.....	97

Giá trị của việc được là chính mình.....	99
Neo tư tưởng của chương.....	105
Chương 4. Đánh giá để lớn lên.....	107
Đánh giá để đi tiếp – không phải để kết luận.....	107
Từ điểm số đến trưởng thành.....	112
Vai trò của người thầy trong đánh giá khai phóng.....	118

PHẦN II. KIẾN TRÚC KHAI PHÓNG – THIẾT KẾ MÔI TRƯỜNG ĐỂ CON NGƯỜI LỚN LÊN

Chương 5. Từ phương pháp đến tư thế giáo dục.....	123
Phương pháp không cứu được giáo dục nếu thiếu tư thế.....	123
Thay đổi tư thế của người thầy.....	134
Dạy học như một hành vi đạo đức.....	144
Chương 6. Người thầy kiến tạo trải nghiệm học tập.....	156
Người thầy không còn là người truyền đạt.....	156
Bốn vai trò cốt lõi của người thầy khai phóng.....	167
Khi người thầy cũng cần được khai phóng.....	182
Chương 7. Giữ nghề giữa áp lực.....	195
Áp lực hữu hình và vô hình của người làm giáo dục...	195
Mắc kẹt – kiệt sức – hoài nghi: một chuỗi cần được gọi tên.....	203
Giữ nghề bằng điều gì?.....	213
Chương 8. Văn hóa lớp học khai phóng.....	225
Lớp học là một cộng đồng sống.....	225
Bình tĩnh – Công bằng – Tử tế: ba trụ cột văn hóa lớp học khai phóng.....	233
Kỷ luật chữa lành, không áp chế.....	244

Chương 9. Bứt phá của đội ngũ giáo viên.....	254
Từ cá nhân đến tập thể	254
Văn hóa đồng nghiệp trong nhà trường.....	264
Khi đội ngũ cùng lớn lên.....	274

PHẦN III. VẬN HÀNH KHAI PHÓNG – GIỮ NHỊP ĐỂ ĐI ĐƯỜNG DÀI

Chương 10. Lớp học tự chủ – từ đảo ngược đến vận hành...287	
Vi sao cần lớp học tự chủ.....	287
Chu trình trước – trên – sau: cấu trúc vận hành của lớp học tự chủ	295
Những lỗi thường gặp khi triển khai lớp học tự chủ...304	

Chương 11. Mục tiêu – đánh giá – phản hồi: Một chuỗi dẫn đường.....	313
Mục tiêu rõ – đúng – có sức gợi	313
Đánh giá để đi tiếp	322
Phản hồi đúng lúc – chữa lỗi đúng cách	332

Chương 12. Khi công nghệ gặp giáo dục.....	342
Công nghệ hỗ trợ – con người dẫn dắt.....	342
Trách nhiệm số và đạo đức học đường	351
Giữ lại phần người trong chuyển đổi số.....	363

Chương 13. Khai phóng trong công tác chủ nhiệm – nơi tư thế trở thành đời sống	374
Vi sao công tác chủ nhiệm là điểm chạm khai phóng gần nhất.....	374
Tư thế của giáo viên chủ nhiệm khai phóng.....	375
Vận hành đời sống lớp chủ nhiệm theo tinh thần khai phóng	380
Chủ nhiệm và sức khỏe tinh thần học sinh	385

Chương 14. Những cải tiến nhỏ – thay đổi dài hạn	392
Không cần cải cách lớn để tạo thay đổi thật.....	392
Sức mạnh của những điều nhỏ và đều	400
Giữ nhịp cải tiến bền bỉ.....	409
Chương 15. Sức khỏe tinh thần học đường và vai trò chữa lành của giáo dục	420
Những tổn thương trầm lắng trong học đường	420
Khi học đường trở thành nơi gây áp lực	426
Giáo dục khai phóng trong vai trò chữa lành.....	435
Chương 16. Một cộng đồng khai phóng – từ lớp học đến nhà trường	448
Khai phóng là dòng chảy của nhiều bàn tay	448
Từ lớp học đơn lẻ đến văn hóa nhà trường	455
Nhấn nhủ với những người làm giáo dục.....	463
Phần kết. Khai phóng không để khác biệt, mà để thật hơn	472
Không phải phong trào	472
Không phải khẩu hiệu.....	477
Là con đường làm người – làm nghề	482
Khép lại = mở ra	485
Phụ lục: Một hệ sinh thái giáo dục khai phóng trong thực tế – một trường hợp trong bối cảnh Việt Nam	488
Lời cảm ơn.....	493

Một cuốn sách tiếp cận giáo dục khai phóng từ bên trong thực hành sư phạm nhà trường

NGUYỄN TRẦN ĐỨC HUYỀN

*Hiệu trưởng Trường Tiểu học, THCS và THPT Hoàng Việt
Nguyên Phó Hiệu trưởng Trường THPT
Chuyên Lê Hồng Phong, TP. Hồ Chí Minh
Chủ biên bộ sách giáo khoa Toán “Chân trời sáng tạo”*

Trong nhiều năm qua, giáo dục khai phóng được nhắc đến ngày càng nhiều trong đời sống học thuật và giáo dục tại Việt Nam. Điều đó cho thấy một tín hiệu tích cực: chúng ta đang cùng nhau tìm kiếm những con đường giáo dục nhân bản hơn, bền vững hơn. Tuy vậy, phần lớn các thảo luận vẫn dừng lại ở định nghĩa khái niệm, giới thiệu nguồn gốc, hoặc dẫn lại các mô hình tiêu biểu từ nước ngoài. Điều còn thiếu, và cũng là điều khó nhất, chính là câu hỏi: *Giáo dục khai phóng có thể được sống như thế nào trong thực tiễn một nhà trường phổ thông?*

Cuốn sách *Giáo dục khai phóng: Triết lý – Kiến trúc – Vận hành* được viết ra như một nỗ lực trả lời câu hỏi ấy – không bằng lý thuyết, mà bằng trải nghiệm sư phạm, bằng kiến trúc tư tưởng mạch lạc, và bằng những gợi mở cụ thể cho lớp học. Cuốn sách không cố gắng định nghĩa khai phóng như một khái niệm hoàn chỉnh, cũng không đưa ra

một mô hình sẵn có để áp dụng, mà chọn một con đường dung dị nhưng sâu sắc hơn: đi từ triết lý nền tảng, sang cách tổ chức lớp học, rồi đến những nhịp vận hành hàng ngày có thể chạm tới từng giáo viên, từng nhà trường.

Điểm đáng quý của cuốn sách không nằm ở việc giới thiệu một khái niệm mới, mà ở cách nó kéo giáo dục khai phóng ra khỏi bình diện lý thuyết để đặt vào không gian sư phạm cụ thể. Các chương sách không nhằm thuyết phục người đọc bằng hệ thống lập luận học thuật, mà bằng sự quan sát tinh tế, chân thực từ lớp học – nơi người thầy dạy, học sinh học, và những quyết định sư phạm được đưa ra mỗi ngày.

Giáo dục khai phóng trong cuốn sách này không được trình bày như một phương pháp, càng không như một phong trào. Nó được tiếp cận như một tư thế giáo dục – nơi người thầy hiện diện bằng sự điềm tĩnh và tin tưởng; nơi lớp học được kiến tạo như một không gian sống có trật tự, có tự do và có chiều sâu; và nơi học sinh được nhìn nhận như một con người đang lớn lên, chứ không chỉ là người tiếp nhận kiến thức.

Một giá trị nổi bật khác là sự tinh táo trong tiếp cận. Cuốn sách không đồng nhất khai phóng với tự do tuyệt đối, không đối lập với kỷ luật, và cũng không chạy theo cái mới hình thức. Ngược lại, sách chỉ ra rằng tự do cần song hành với trách nhiệm; khai phóng chỉ bền khi được đặt trong một cấu trúc rõ ràng, một nhịp vận hành nhất quán và một nền tảng đạo đức nghề nghiệp vững chắc của người thầy.

Đặc biệt, cuốn sách dành nhiều dung lượng cho những điều tưởng như quen thuộc nhưng lại thường bị xem nhẹ: *đánh giá để học sinh đi tiếp, phản hồi để học sinh lớn lên, giữ nhịp lớp học để không ai bị bỏ lại, và vai trò người thầy như người kiến tạo trải nghiệm*, thay vì chỉ truyền đạt nội dung. Chính ở những chi tiết gần gũi ấy, tinh thần khai phóng hiện lên một cách cụ thể, thiết thực và có thể thực hành trong từng lớp học.

Giáo dục khai phóng hiện ra rõ nét nhất trong những chi tiết nhỏ: một ánh nhìn tin tưởng, một phản hồi kiên nhẫn, hay một khoảng dừng để học sinh kịp suy nghĩ. Trong lớp học ấy, học sinh không bị thúc ép phải trở nên “xuất sắc”, mà được khuyến khích trở nên đúng với mình hơn mỗi ngày. Người thầy không cần đứng ở trung tâm ánh đèn, mà đủ vững vàng để lùi lại, quan sát, nâng đỡ và tin tưởng. Chính trong những khoảnh khắc rất đời thường ấy, giáo dục khai phóng hiện diện như một niềm vui nghề nghiệp – âm thầm nhưng sâu sắc.

Có thể nói, đây là một trong số rất ít cuốn sách tại Việt Nam tiếp cận giáo dục khai phóng từ bên trong thực hành sư phạm nhà trường, không chỉ như một lý tưởng để ngưỡng vọng, mà như một con đường cụ thể để bước đi. Một hành trình không đơn giản, nhưng khả thi – nếu người thầy giữ được sự tỉnh táo, sự bền bỉ và sự tin tưởng vào giá trị của giáo dục.

Cuốn sách không khép lại bằng kết luận, mà mở ra những câu hỏi để người đọc mang về lớp học, mang vào nhà trường, và mang vào chính hành trình làm nghề của

mình. Đó là điểm quý giá: thay vì yêu cầu người đọc đồng tình, cuốn sách mời ta dừng lại một nhịp để suy nghĩ và sống chậm hơn một chút trong nghề.

Không ít người thầy, khi đọc cuốn sách này, có thể sẽ bất gặp chính mình: trong một tiết dạy nhiều trăm trở, trong một phản hồi còn phân vân, hay trong một khoảnh khắc tự hỏi mình đã đủ kiên nhẫn với học sinh chưa. Nhưng thay vì để lại cảm giác nặng nề, cuốn sách mang đến một tâm thế nhẹ hơn: rằng giáo dục, sau cùng, là một hành trình dài; và mỗi bước đi tử tế, chậm rãi hôm nay đều góp phần tạo nên đổi thay bền vững cho ngày mai. Đó là một niềm tin thâm lặng – không cần ồn ào, nhưng đủ để người làm nghề tiếp tục đi tiếp với hy vọng và niềm vui.

Tôi tin rằng *Giáo dục khai phóng: Triết lý – Kiến trúc – Vận hành* sẽ là một tài liệu tham khảo có giá trị cho những ai đang đứng trong lớp học, đang điều hành nhà trường, hoặc đang trầm trở tìm một con đường giáo dục nhân bản, bền vững và phù hợp với bối cảnh Việt Nam hôm nay.

Giáo dục nhất định phải khởi phát từ con người

NGUYỄN CẢNH BÌNH

Chủ tịch Alpha Books

Viện trưởng Viện Lãnh đạo ABC

Trong nhiều năm làm việc trong lĩnh vực giáo dục, phát triển lãnh đạo và phát triển con người, tôi ngày càng tin rằng: thách thức lớn nhất của giáo dục không nằm ở việc bổ sung thêm một chương trình mới hay một phương pháp mới, mà nằm ở việc trả lời trung thực câu hỏi nền tảng: chúng ta dạy và học để làm gì?

Khi xã hội Việt Nam đang chuyển mình mạnh mẽ bởi công nghệ, bởi tái cấu trúc kinh tế và bởi những thay đổi sâu sắc trong cách con người làm việc – kết nối – học tập, giáo dục không thể tiếp tục vận hành bằng những quán tính cũ. Sự thay đổi của xã hội buộc chúng ta phải xem lại mục tiêu, phương pháp, cách đánh giá và sâu hơn nữa – cách chúng ta hiểu về con người trong giáo dục.

Tôi nhận thấy một nghịch lý kéo dài: chúng ta nói rất nhiều về đổi mới, về phát triển phẩm chất và năng lực, nhưng trong thực tế, nhiều hoạt động dạy – học vẫn bị chi phối bởi mục tiêu ngắn hạn: điểm số, thành tích và khối lượng kiến thức. Những công cụ đo lường vốn dĩ cần thiết lại dần trở thành mục tiêu tự thân. Khi đó, điều đáng lo

ngại nhất không phải là kết quả thấp hay cao, mà là con người bị đẩy ra khỏi trung tâm của giáo dục.

Đổi mới vì thế không thể chỉ là thay đổi bề mặt. Nó đòi hỏi một sự điều chỉnh “trục” – từ việc ưu tiên kết quả sang ưu tiên phát triển con người; từ việc tìm kiếm đáp án đúng sang rèn luyện năng lực tư duy, phản tỉnh và sáng tạo; từ đánh giá như một kết luận sang đánh giá như một phương thức dẫn đường để người học biết mình đang ở đâu và phải chịu trách nhiệm với hành trình của mình.

Trong bối cảnh đó, tôi trân trọng cuốn *Giáo dục khai phóng: Triết lý – Kiến trúc – Vận hành* của nhà giáo dục Lê Đình Hiền như một nỗ lực nghiêm túc nhằm góp phần điều chỉnh lại trục ấy.

Điểm đáng giá của cuốn sách không chỉ nằm ở việc nói về khai phóng như một lý tưởng, mà ở cách tác giả tổ chức tư tưởng thành một cấu trúc mạch lạc: đi từ triết lý (vì sao cần khai phóng), đến kiến trúc (thiết kế môi trường học tập ra sao) và cuối cùng là vận hành (làm thế nào để điều đúng có thể duy trì trong đời sống thực tế của nhà trường).

Ở đây, khai phóng không phải là khẩu hiệu. Nó được đặt vào những bài toán cụ thể của lớp học, của nhà trường và của người thầy – nơi mỗi lựa chọn nhỏ đều có thể tạo ra một đời sống học tập khác đi cho học sinh.

Điều tôi đặc biệt đồng tình là cách cuốn sách đặt lại câu hỏi về năng lực dài hạn: năng lực tư duy, khả năng tự học, tinh thần phản tỉnh và bản lĩnh lựa chọn có trách

nhiệm. Trong một thế giới biến động nhanh chóng, những năng lực ấy quan trọng hơn bất kỳ bảng điểm nào.

Những chuyển dịch mà cuốn sách đề xuất không dễ dàng. Chúng đòi hỏi thay đổi niềm tin, thay đổi văn hóa và thay đổi cách tổ chức hệ thống. Nhưng sự thay đổi ấy không thể chờ đợi mãi từ những chỉ đạo bên trên. Nó cần bắt đầu từ chính nhà trường, từ người giáo viên và từ cách mỗi chúng ta hiểu lại mục tiêu giáo dục.

Tôi tin rằng cuốn sách này sẽ đến đúng lúc với những thầy cô đang tìm đường, những nhà quản lý đang trăn trở và những phụ huynh mong muốn hiểu bản chất của việc học. Nếu mỗi chúng ta có thể xem mục tiêu giáo dục trước hết là mục tiêu phát triển con người, thì sự thay đổi sẽ không còn là phong trào ngắn hạn, mà có thể trở thành một chuyển hóa bền vững.

Trên hết, tôi tin rằng giáo dục nhất định phải khởi phát từ con người, từ cuộc sống và từ thực tế. Khi con người được đặt lại đúng vị trí của mình, giáo dục sẽ tìm lại được phương hướng – và tương lai của nó.